

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת חקת תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

"זאת חקת התורה" - חוקת לימוד התורה

שרק מי ש"ממית" את כוחות גופו ומגביר את כח הנשמה שבו, יוכל לזכות לתורה, המתאימה לנשמה, שהיא צד הטהרה והקדושה שבאדם, ולא לגוף.

בכל דרכיך דעהו

אם כך, איך בכל זאת אנו אוכלים ושותים טוב? הרי בזה אנו מגבירים ומחזקים את כוחות הגוף!
התשובה היא, שהדרך הנכונה בזה היא לעשות כפי שכתב הרמב"ם, שגם כשאדם אוכל ושותה ועוסק בצרכי גופו, "לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד... אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואבריו... שיהא גופו שלם וחזק, כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין ויִשְׁתַּכֵּל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב" (רמב"ם הלכ' דעות פ"ג ה"ב וה"ג). אם אדם לא יאכל, לא יהיה לו כח ללמוד תורה, לא יוכל להתפלל, ולא יוכל לעשות שום דבר. מוכרחים אפוא לאכול, ומוכרחים גם לישון, כדי שיהיה כח לעבודת הבורא; והאוכל והישן בכונה זו, הרי זה "עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן... מפני שמחשבתו בַּפֶּל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה'. ואפילו בשעה שהוא ישן... נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא" (שם ה"ג).

אמנם חז"ל אומרים, "כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל" (אבות פ"ו מ"ד), אבל חז"ל לא התכוונו בזה לאנשים כערכנו. אם משהו אצלנו יאכל רק פת במלח, וישתה רק מים במשורה, הסוף יהיה שהוא יישן לא רק על הארץ אלא גם על הסטנדר, ולא יוכל ללמוד. אנו צריכים לאכול טוב ולישון טוב, כדי שלגוף שלנו יהיה כח ללמוד. אמנם אחד מארבעים ושמונה דברים שתורה נקנית בהם הוא מיעוט שינה (אבות פ"ו מ"ה), אבל מיעוט שינה אין הכונה שיישן פחות ממה שצריך, אלא שלא יישן יותר ממה שצריך⁴. ממילא, כשאדם אוכל או ישן למטרה זו, כדי שלגוף שלו יהיה כח ללמוד, זוהי עבודת ה'. "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ" (משלי ג, ו) - זוהי עבודת ה' השלמה, שאדם יתכוין בכל מעשיו לעבודת ה' ולכבוד שמים. וכשאדם אוכל ושותה ועוסק בצרכי גופו למטרה זו, אין זו סתירה ל"ממית עצמו עליה", אלא אדרבה, זה הוא האופן להיות "ממית עצמו עליה", כי הכל נעשה מכח הנשמה ולשם שמים, ולא לצורך הגוף עצמו.

הנצי"ב היה נוהג לומר לתלמידיו: "מיהו המתמיד? - המתמיד איננו זה אשר לומד יומם ולילה בלי הפסקה. כי כמה זמן יוכל להמשיך בהנהגה כזו - לא הרבה זמן. וא"כ

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה

אנו נתקלים לפעמים במדרשי חז"ל הנראים לנו כאסמכתא בעלמא, רחוקים מאד מפשוטו של מקרא. ואולם, בעיון מעמיק נוכל לראות, שהמדרש הוא הוא עומק פשוטו של מקרא².

יותר מכך: אם נעמיק להתבונן בדרשות חז"ל, נשכיל להבחין, כי הדרשות קשורות מצד רעיונן לתוכן הפסוק כפי שהוא על פי פשוטו של מקרא (הפשוט), גם כשבמבט שטחי לא נראה שיש איזה קשר ביניהם. נראה שתי דוגמאות לכך בפרשתנו.

התורה אומרת: "זאת התורה, אֲדָם כִּי יָמוּת בְּאֶהָל, כָּל הַבָּא אֶל הָאֶהָל וְכָל אֲשֶׁר בְּאֶהָל יִטְמָא שְׂבַעַת יָמִים" (במדבר יט, יד). דרשו חז"ל: "זאת התורה - אֲדָם כִּי יָמוּת בְּאֶהָל. אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה" (שבת פג, ב).

וצריך להבין - וכבר שאל כן החת"ם סופר - "מה ענין עסק התורה להאי קרא"? (חי' חת"ם שם ד"ה זאת התורה) הרי פסוק זה אינו מדבר כלל על לימוד תורה, אלא על טומאת מת! "אֲדָם כִּי יָמוּת בְּאֶהָל - כָּל הַבָּא אֶל הָאֶהָל וְכָל אֲשֶׁר בְּאֶהָל יִטְמָא שְׂבַעַת יָמִים". ומה הקשר בין טומאת מת לתלמוד תורה? לשון אחרת: למה רמזה התורה על כך ש"אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה", דוקא כאן, בפרשת טומאת מת? מה הקשר בין הענינים³?

חושבני שהקשר הוא זה: הרי בפסוק זה נאמר, שאדם שמת, למרות שבחיו היה טהור, ברגע שיצאה נשמתו - נעשה גופו אבי אבות הטומאה. משמע, שהגוף מצד עצמו הוא אבי אבות הטומאה, ורק הנשמה, שהיא החלק הרוחני שבאדם, היא זו שגורמת לגוף להיות טהור!

ממילא יש ללמוד מכאן, שכדי לזכות לתורה, שהיא קדושה וטהורה, ומתאימה אל הנשמה שלנו, שגם היא קדושה וטהורה, צריך להגביר את כח הנשמה שבאדם, ו"להמית" את כוחות הגוף, המפריעים לתורה להקלט בנשמה. רק מי שמרחיק מעצמו את עניני הגוף, ולא הגוף עיקר אצלו אלא הנשמה, רק הוא יוכל לקלוט את דברי התורה באופן שיוכלו להתקיים אצלו. הגוף מצד עצמו מסתיר את האור האלקי, ורק הנשמה היא זו שמתאימה לתורה.

הרי שדרשת חז"ל ש"אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה" מונחת בעומק פשוטו של הפסוק. מתוך מה שאומר הפסוק, ש"אֲדָם כִּי יָמוּת בְּאֶהָל, כָּל הַבָּא אֶל הָאֶהָל וְכָל אֲשֶׁר בְּאֶהָל יִטְמָא שְׂבַעַת יָמִים", ניתן להסיק, ש"אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה".

היתה, שה' נתן את ארץ מואב לאמורי לא בשבילם, אלא בשביל ישראל, שהרי לישראל היה אסור להלחם במואב, שהרי נצטוו: "אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה" (דברים ב, ט). לכן נתן ה' לסיחון לכבוש את מואב, כדי להחזיר לישראל לכבשה מידיהם, כמו שאמרו חז"ל: "עמון ומואב טהרו בסיחון" (חולין ס, ב), שע"י שכבש סיחון את ארץ מואב מהמואבים, הותר לישראל לכבוש אותה מיד סיחון. בטווח הקצר היה נראה שהשליטה על חשבון ניתנה לסיחון בשבילו, אבל בטווח הארוך התברר שהכל היה בשביל ישראל, ולא בשביל סיחון.

ראינו ממש לאחרונה, איך אומות העולם נלחמות זו בזו, וכל מי שיש לו לב לדעת ועינים לראות - מבין שהכל נעשה בשביל ישראל⁶.

זהו שאמר הכתוב: "על כן יאמרו המושלים באו חשבון". כלומר: על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב (רש"י), ובעקבותיה - יאמרו המושלים באו חשבון, בואו נחשב חשבוננו של עולם וכו'. שכן ממלחמה זו ניתן להסיק, שאין להעריך מאורעות לפי מה שנראה בעת התרחשותם, אלא יש להתבונן עליהם במבט לטווח ארוך. וזהו "באו חשבון", בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שקרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה". כמו במלחמת סיחון במואב, כך גם בתחום הרוחני האישי של כל אדם: לא להסתכל לטווח הקצר, אלא לטווח הארוך. לפעמים נראה שאני מרויח מן העבירה - אבל זה רק במבט לטווח הקצר. ההפסד יהיה בעולם הבא, (ולפעמים כבר בעולם הזה, בזמן מאוחר יותר). לחשב הפסד מצוה (בטווח הקצר) כנגד שכרה (בטווח הארוך), ושכר עבירה (בטווח הקצר) כנגד הפסדה (בטווח הארוך). ולטווח ארוך - תמיד תמיד המצוה משתלמת, והעבירה אינה משתלמת.

מלחמות – אני עשיתי

בענין מלחמת סיחון במואב, שהתברר לבסוף שכולה היתה בשביל ישראל - יש להזכיר כאן מה שהזכרנו כבר כמה פעמים, את המעשה שמביא בעל "חובות הלבבות" בחסיד אחד "שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים, ושללו שָׁלַל אֶחָד מִלַּחְמָה חֲזָקָה. אמר להם: שְׂבָתָם מִן הַמִּלְחָמָה הַקִּטְנָה, הַתַּעֲתָדוֹ לַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה! אמרו לו: ומה היא המלחמה הגדולה? אמר להם: מלחמת היצר וחייליו" (חזו"ל שער יחוד המעשה פ"ה).

"מלחמת היצר וחייליו" - הכוונה היא כללית, לכל מיני מלחמות שצריך להלחם נגד היצר, בכל מיני שטחים. אבל לפעמים "המלחמה הגדולה" היא הקְּשָׁכָה של "המלחמה הקטנה". וזה בשני ענינים:

א. איך להסתכל על המלחמה הקטנה, ואיך לפרש את הנצחון שנצחנו בה. הנצחון במלחמה הקטנה עלול לפעמים להכניס בלב האדם מחשבה של "פתי וְעֵצָם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵלֶל הַזֶּה" (דברים ח, יז). כאילו מחמת כחנו והתחבולות המחוכמות שלנו נצחנו במלחמה. כנגד מחשבות מוטעות ופסולות אלו נדרשת המלחמה הגדולה שלאחרי המלחמה הקטנה, כדי להלחם במחשבות הללו שמכניס בנו יצר הרע. המלחמה הגדולה צריכה להוציא מלבנו את המחשבה הזו,

אין כאן התמדה. מיהו אפוא המתמיד? - המתמיד הוא זה אשר אוכל בזמן, ישן בזמן, ולומד בזמן. בהנהגה כזו אפשר להמשיך זמן רב".

החפץ חיים, שבודאי לא התנגד ללימוד תורה, היה מכבה בעצמו את האור בשיכבה שלו בלילה, כדי שהבחורים ילכו לישון ולא ילמדו יותר מדי. היה אומר, שיצר הרע אומר לבחור: תלמד! תלמד! תלמד! ואז הבחור מתמוטט, ולוקחים אותו לבית החולים בוורשא, ואחרי שהוא בוורשא הוא כבר לא חוזר לראדין. היום זה לא וורשא, אבל בכל זאת צריך להזהר לא להגיע לביטול תורה מחמת לימוד יתר. צריך לאכול מספיק ולישון מספיק, כדי שיהיה לנו כח ללמוד.

חשבון לטווח ארוך

גם בהמשך הפרשה ישנו פסוק שחז"ל דרשו ממנו דרשה הנראית רחוקה לחלוטין מפשוטו של מקרא, אך לכשנעמיק בה נראה, עד כמה היא משתלבת בפשוטו של מקרא.

הפסוק אומר: "כי חשבון עיר סיחון מלך האמרי הוא, והוא נלחם במלך מואב הראשון, ויקח את כל ארצו מידו עד אֶרְנָן. על כן יאמרו המושלים באו חשבון, תבנה ותכונן עיר סיחון" (במדבר כא, כו-כו). בפשטות, "המושלים" הם מושלי המושלים, ו"חשבון" היא העיר שכבש סיחון ממלך מואב הראשון (עי' בתרגום אונקלוס ובמפרשים, שכולם ביארו באופן זה)⁵. אבל חז"ל הוציאו מקרא זה מידי פשוטו, ודרשו כך: "על כן יאמרו המושלים - אלו המושלים בְּיָצָרָם". ומה הם אומרים? - "באו חשבון". בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שקרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה" (ב"ב עח, ב).

וצריך להבין: הרי לפי דרשת חז"ל, אין מובן למילים הראשונות שבפסוק - "על כן". מה פירוש "על כן יאמרו המושלים באו חשבון"? כיצד נובע הענין של "באו חשבון" מן הענין שנזכר בפסוקים הקודמים? הרי בפסוקים הקודמים מדובר על מלחמת ישראל בסיחון. ואם כן מה שייך לומר אחרי זה "על כן יאמרו המושלים ביצור, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שקרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה"? מה הקשר בין "בואו ונחשב חשבוננו של עולם" למלחמת ישראל בסיחון?

נראה לבאר, שהקשר הוא פשוט מאד, ולכן חז"ל אף לא טרחו לבאר לנו אותו. כל אדם אמור להבין כבר מעצמו את הקשר. וכך הוא ביאור הדברים: הרי הענין שעליו מדובר בתחילה הוא, ש"סיחון מלך האמרי... נלחם במלך מואב הראשון, ויקח את כל ארצו מידו". [אח"כ באו ישראל, וכבשו את אותה ארץ מידו של סיחון]. נתאר לעצמנו, מה היתה תגובת הבריות, ומה אמרו כל הפרשנים בהתחלה, כשסיחון ניצח את מלך מואב הראשון ולקח את כל ארצו מידו. ודאי אמרו: "איזה מבצע מוצלח! איזה רווח עצום הרויחו סיחון ועמו מן המלחמה הזו! כל ארץ מואב שייכת עכשיו להם! כל הבתים, כל השדות, כל אוצרות הטבע של ארץ מואב, שייכים מעתה לאמורים"! ואולם, מה היתה האמת? מה היתה הכוונה האלקית בנצחון הזה? האם סיחון ועמו הם שהרויחו מן המלחמה הזו? - לא בדיוק. האמת

מַעַל צִוְּאוֹ עַל הַחֲשׁוֹנוֹת הַרְבִּים אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם - הָרִי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וַיְהִי ה' חֶלְקוֹ וַנִּחְלָתוֹ לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, וַיִּזְכֶּה לוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה דְּבַר הַמִּסְפִּיק לוֹ, כְּמוֹ שֶׁזֶכֶה לַפְּתָנִים וְלַלְוִיִּם" (רמב"ם הלכ' שמיטה ויובל פי"ג הי"ג).

הרי שישנן חשבוניות שכדאי דוקא שלא לעשות אותם. מי שפורק מעליו את "עול החשבוניות הרבים אשר בקשו בני האדם", ועוסק בתורה ובעבודת ה' בלבד, בלי חשבוניות של עולם הזה - זה דוקא דבר טוב ונכון, והעושה כן זוכה עבור כך לעזר אלקי מיוחד. כמו שה' דאג לשבט לוי ונתן להם מעשר ואמר להם "אני חֶלְקְךָ וְנִחְלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר יח, כ), כך ה' דאג למי שמתמסר ללימוד תורה⁸. הוא בבחינת שבט לוי, הוא דבוק בה' אלקי ישראל, ה' הוא נחלתו, והוא לא זקוק לנחלה נוספת של עולם הזה. אמנם לא צריך בגלל זה לוותר על נחלה בארץ ישראל כמו שבט לוי, נחלה בא"י היא בעצמה חתיכת עולם הבא, כפי שהזכרנו כמה פעמים בשם הָאָפֶן עזרא, "כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק - חשוב הוא כחלק עולם הבא" (אב"ע בראשית לג, יט), אבל המטרה של א"י היא בשביל לעבוד את ה' וללמוד תורה, לא למטרות אחרות.

ב"ה שאנו יכולים היום להתמסר לעבודת ה' בארץ ישראל, שזו התכלית האמיתית שבשבילה נבראו וקבלנו את הארץ, כדי שנעסוק בה בתורה ובמצוות. נעשה את החשבון של הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, ונגלה בקלות שכדאי לנו לעסוק בתורה, כדאי לנו לעסוק במצוות, וכדאי לנו "לשמוע בקולו ולדבקה בו", כי הוא חַיִּיד וְאֶרֶץ מִיִּיד לְשִׁכַּת עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם" (דברים ל, כ), עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

ולהעמידנו על האמת, "כי הוא הִנָּתַן לָךְ פֶּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל" (שם, יח). הכל נעשה בכח עליון, ולא בכח בני אדם.

דברנו לפני שבועיים על כך, שהקב"ה אומר לאומות העולם: "מלחמות - אני עשיתי". שבזמן מלחמה ישנה השגחה והתערבות מיוחדת של הקב"ה, באופן שלא קיים בדברים אחרים. הדבר מתבטא בכך, שבמלחמות, הרבה פעמים התוצאות נראות מפתיעות, שלא כמצופה - דבר המוכיח, שהמלחמה אינה מתנהלת על פי חוקי הטבע, אלא בכח עליון. למרות שכל מה שנעשה בעולם נעשה בגזרת עליון, במלחמות ניכר הדבר יותר, ולכן דוקא כאן הקב"ה אומר: "מלחמות - אני עשיתי". במלחמה ניכר יותר שהקב"ה עושה אותה, ולא בני אדם.

ב. דבר שני שבו נדרשת "המלחמה הגדולה" כהמשך ל"מלחמה הקטנה" - כדי להבין, שכל המלחמה הקטנה לא היתה אלא עבור ישראל, כדי שיעסקו בתורה. כל מה שנעשה בעולם הוא בשביל זה, כדי שיעסקו ישראל בתורה⁷. כל המלחמות, כל הנצחונות, כל המפללות, כל רעידות האדמה, כל הרוחות, כל הסערות, ממשלות עולות, ממשלות יורדות, נשיאים עולים, נשיאים יורדים, בכל מקום בעולם - הכל לא נעשה אלא בשביל ישראל, כדי שיעסקו בתורה. לא תמיד ניכר הדבר הזה, שזו היא כוונת ההשגחה העליונה. היצר עלול להכניס בנו מחשבות אחרות, כאילו יש כוונות אחרות להשגחה העליונה במלחמה הקטנה, כוונות שאינן קשורות כלל לישראל. כנגד זה נדרשת המלחמה הגדולה שלאחרי המלחמה הקטנה, להלחם במחשבות המוטעות הללו, ולקרב אל הדעת את האמת, שכל מה שנעשה בעולם, הוא בשביל שנעסוק בתורה.

חשבוניות שלא כדאי לערוך אותם

כפי שדברנו, חשוב מאוד לעשות חשבון - הפסד מצוה כנגד שְׂכָרָה, ושכר עבירה כנגד הפסדה.

אבל יש גם חשבוניות שלא כדאי לעשות אותם. הרמב"ם אומר: "כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִכָּל בְּאֵי הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נִדְּבָה רִחוֹ אוֹתוֹ, וְהִכִּינוּ מִדְּעוֹ לְהַפְדֵּל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' לְשִׁרְתוֹ וּלְעַבְדוֹ לְדַעַת אֶת ה', וְהֵלֵךְ יָשָׁר כְּמוֹ שֶׁעָשָׂהוּ הָאֱלֹקִים, וּפָרַק

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת חקת: "זאת התורה אָדָם כִּי יָמוּת בָּאֶהָל" (במדבר יט, יד), [אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות סג, ב)] ⇔ "עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמַּשְׁלִיִּים בְּאוֹ חֲשָׁבוֹן" (שם כא, כז). [המושלים - אלו המושלים ביצור; בואו חשבון - בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה (ב"ב עח, ב)]. הקשר הוא: צריך לחשב חשבוננו של עולם, שכר מצוה והפסדה, לכן ימית עצמו בעסק התורה.

קשר נוסף: "וְשָׁרַף אֶת הַפָּרָה... אֶת עֶרְוָה וְאֶת בְּשָׂרָה וְאֶת דָּמָה עַל פְּרִשָּׁה יִשְׂרָף" (שם יט, ה) ⇔ "וַיִּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו וְאֶת כָּל עַמּוֹ, עַד בְּלֹתִי הַשָּׂאִיר לֹו שְׂרִיד" (שם כא, לה).

קשר נוסף: "וְשָׁרַף אֶת הַפָּרָה לְעֵינָיו... עַל פְּרִשָּׁה יִשְׂרָף" (שם יט, ה) ⇔ "כִּי אִשׁ יִצְאָה מִחֻשְׁבוֹן, לְתִקְוָה מִקְרִית סִיחֹן, אֲקַלְהָ עַר מוֹאֵב" (שם כא, כח).

קשר נוסף: "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֵל" (שם יט, ב) ⇔ "וַיִּפְּנוּ וַיֵּצְאוּ דֶרֶךְ הַבֶּשֶׁן" (שם כא, לג).

קשר נוסף: "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֵל" (שם יט, ב) ⇔ "וַיִּנָּרְם, אֲבָד חֻשְׁבוֹן" (שם כא, ל), פירש"י: "וַיִּנָּרְם - מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם... ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש". ע"ש.

2. כך כתב המהר"ל: "כל דברי הדרשות אשר הם בתלמוד ובשאר מדרשים כולם, אין אחד מהם, הן גדול הן קטן, שאין הדברים עומק הכתוב על פי אמיתות, וכאשר הוא מעמיק בפירוש הכתוב ימצא אותו. שלכן נקרא 'דרשה', כי הוא דרישת הכתוב בחקירה ובדרישה מאד מאד עד עומק הכתוב" (באר הגולה, באר השלישי. עמ' מ"ד במהדורות הישנות - פ"ב במהדורת הרב הרטמן).

3. החתם סופר תירץ על דרך הסוד: "סלקא דעתך אמינא, דאיש צדיק הממית עצמו על דברי תורה, ושאינו מונע עצמו מדברי תורה אפי' בשעת מיתה, אותו לא יטמא במותו באהל. קמ"ל, אדם הממית עצמו על דברי תורה - כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא... והיינו דקמ"ל קרא, דלפום קדושת אדם הממית עצמו על ד"ת ואינו פורש ממנה, כך הוא טומאתו לטמא באהל... ואדרבא לפי גודל קדושתו כך הוא טומאתו לעוצם הקדושה, ויש בזה טעם עפ"י סוד ליודעים". עכ"ל.

4. מסופר על החזון אי"ש, שנשאל פעם, כמה שעות צריך אדם לישון ביממה, ואמר - שמונה. שאלו אותו: והלא אחד מארבעים ושמונה דברים שתורה נקנית בהם הוא מיעוט שינה (אבות פ"ו מ"ה). והשיב החזון אי"ש: שמונה שעות - זהו מיעוט שינה! ("מעשה איש" ח"ד עמ' ס' - ס"א). כלומר, העיקר הוא שלא לישון יותר ממה שצריך. אבל הישן כפי הצורך, זהו בכלל מיעוט שינה.

5. אלא שנחלקו המפרשים, מתי אמרו המושלים את משלם. האם לפני מלחמת סיוון במואב (רש"י, ספורנו), או לאחריה (רמב"ן). וכן נחלקו למי אמרו המושלים את דבריהם. לאמוריים (רש"י, אב"ע, רמב"ן), או למואבים (ספורנו). וכן נחלקו בפירוש המשל עצמו - "באו חֻשְׁבוֹן, תִּפְנֶה וְתִפְנֹן עֵיר סִיחֹן" - למה בדיוק הכונה (עי' במפרשים).

6. ידוע מה שדקדק מרן הגרי"ז זצ"ל בדברי הגמרא (ע"ז ב, ב) - הובא בשיחה לפני שבועיים, לפרשת שלח, בהערה (שם), שכל מה שעושים אומות העולם בעולם, כל מה שבונים, וכל מה שמתקנים, וכל מה שמציינים המצאות גדולות, ואף מלחמות שעושים זה עם זה, הכל לא נעשה אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה. אלא שהאומות אינם יודעים זאת, ולשם עצמם הם עושים, ורק לעתיד לבוא יודע להם הדבר הזה (חידושי מרן הגרי"ז עה"ת הקדמה לספר בראשית, וכן ביאר הרצ"ה מלובלין בפרי צדיק פרשת וירא אות א' סוף ד"ה וכל האומות).

7. עי' בהערה הקודמת.

8. וכתב מרן הגרי"ז זצ"ל (פרשת חיי שרה) בשם הגר"א, שמקור דברי הרמב"ם הוא בדברי רשב"י, שאמר (ברכות לה, ב): "אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישא, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים". ואף שאמרו בגמ' (שם) הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, ומשמע שאין הלכה כרשב"י אלא כרבי ישמעאל שחלק עליו ואמר (שם): לפי שנאמר (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ; מכל מקום גם מידתו של רשב"י מידה היא, ואם בא איש מכל באי עולם לנהוג בדרך זו אינו צריך לשום דבר בעולם הזה, כי ה' יזכה לו כבר בלי שום השתדלות מצידו, ואף רבי ישמעאל (החולק על רשב"י) מודה לזה שאם יבוא אדם לנהוג בדרך גבוהה זו מן הסתם הוא מאלו שעושין רצונו של מקום, ולכן יסייעו בידו מן השמים. ורק לרבים א"א להורות כן, שכמו שדקדק הגר"ח חיים מוולוז'ין ב"נפש החיים" וכתב: "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, היינו רבים דוקא, כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל, ועל זה אמרו באבות (פ"ב מ"ב), כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. אבל יחיד לעצמו שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו ית"ש - ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה ח"ו, וכדעת רבי שמעון בן יוחאי" (נפש החיים ש"א פ"ח). וזהו המקור לדברי הרמב"ם. [וכן ב"ברכת שמואל" (קידושין סי' כ"ז ס"ק ו') כתב בשם רבו הגר"ח, שהרמב"ם פסק כרשב"י]. והובא כל זה גם במשנ"ב (בביאור הלכה סי' קנ"ו).